

УДК 314.114:33(477)

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ В ОПЛАТІ ПРАЦІ: АСПЕКТ БАТЬКІВСТВА

ДУМАНСЬКА Віта Петрівна

канд. екон. наук, старш. наук. співроб.

Інститут демографії та соціальних

досліджень ім. М.В. Птухи НАН України

E-mail: vita_dumanska@ukr.net

Анотація. Проаналізовано гендерні відмінності в оплаті праці в Україні. Шляхом використання економетричного моделювання визначено диференціацію трудових доходів чоловіків та жінок залежно від соціально-демографічних характеристик, сфери та форми зайнятості, а також відмінності в оплаті праці батьків, які мають дітей різного віку. Суттєво нижчим є заробіток жінок, які зайняті на низькооплачуваних та низькваліфікованих роботах, тоді як вища освіта є важливим чинником зниження розриву в оплаті праці.

Аннотация. Проанализированы различия в оплате труда в Украине. Путем использования эконометрического моделирования определена дифференциация трудовых доходов мужчин и женщин в зависимости от социально-демографических характеристик, сферы и формы занятости, а также различия в оплате труда родителей, имеющих детей разного возраста. Существенно ниже заработок женщин, занятых на низкооплачиваемых и низкоквалифицированных работах, тогда как высшее образование является важным фактором снижения разрыва в оплате труда.

Ключові слова: заробітна плата, гендерна диференціація трудових доходів, батьківство, материнство, гендер.

Ключевые слова: заработная плата, гендерная дифференциация трудовых доходов, родительство, материнство, гендер.

Постановка проблеми. Для України характерною є суттєва гендерна диференціація в оплаті праці. Відмінності в трудових доходах залежать від низки економічних чинників, проте сімейний стан та наявність дітей також суттєво впливають на заробіток чоловіків та жінок. У сучасних умовах функції народження та виховання дітей із соціальної площини все більше зміщуються в економічну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відмінностей оплати праці чоловіків та жінок активно вивчається фахівцями у США та Європі. У темі гендерної диференціації оплати праці особливе місце займає вивчення проблеми доходів батьків та матерів, тобто яким чином наявність та кількість дітей позначається на заробітках батьків.

За результатами різних наукових розвідок різниця в оплаті праці жінок без дітей та жінок, у яких є діти, може бути від 2% [1] до 20% [2]. Ці показники визначальним чином залежать від економічного розвитку країни та рівня розвитку соціальної інфраструктури. Для прикладу, в Скандинавських країнах відмінності у заробітках матерів і жінок без дітей практично нема [3; 4].

За результатами дослідження цієї проблеми у країнах Європи встановлено, що в 13 країнах (Кіпр, Ірландія, Словаччина, Німеччина, Бельгія, Словенія, Польща, Італія, Угорщина, Франція, Чехія, Португалія, Греція) диференціацію в оплаті праці жінок швидше зумовлює гендерна дискримінація, ніж материнство. У решті країн матері заробляють на 9-21% менше, ніж жінки без дітей [5].

Не лише жінки, у яких є діти, зазнають втрат заробітку, пов'язаних з материнством. Наявність дітей також впливає на доходи чоловіків. Проте, як свідчать дослідження американських вчених, чоловіки з дітьми заробляють на 9% більше у порівнянні з чоловіками без дітей [6]. Також доведено, що доходи чоловіків у шлюбі є вищими, ніж в одинаків [1]. Проте питання взаємозв'язку доходів чоловіків та батьківства вивчені недостатньо. Визначальним чином це зумовлено інформаційними обмеженнями, адже при обстеженні трудової діяльності жінок одночасно обстежують і фертильність, тоді як у чоловіків зазвичай обстежують лише шлюбний стан, і рідко наявність/відсутність дітей.

Відмінності в оплаті праці матерів і батьків майже не вивчені в Україні. Тривалий час дослідження О. Нізалової та Т. Слюсаренко було єдиним у цій тематиці [7]. Нещодавно оцінку фінансових переваг/втрат від батьківства зроблено фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень [8].

Мета статті полягає в оцінці гендерної диференціації в оплаті праці в Україні. Наявні до-

слідження поглиблено у напрямку визначення відмінностей у заробітках батьків та матерів, які мають різний рівень розвитку людського капіталу та дітей різного віку.

Виклад основного матеріалу. Жінки в Україні зароблять майже на третину менше, ніж чоловіки. Згодом ця нерівність зберігається і при нарахуванні пенсій, що в свою чергу закріплює нижчі стандарти рівня життя жінок (рис 1).

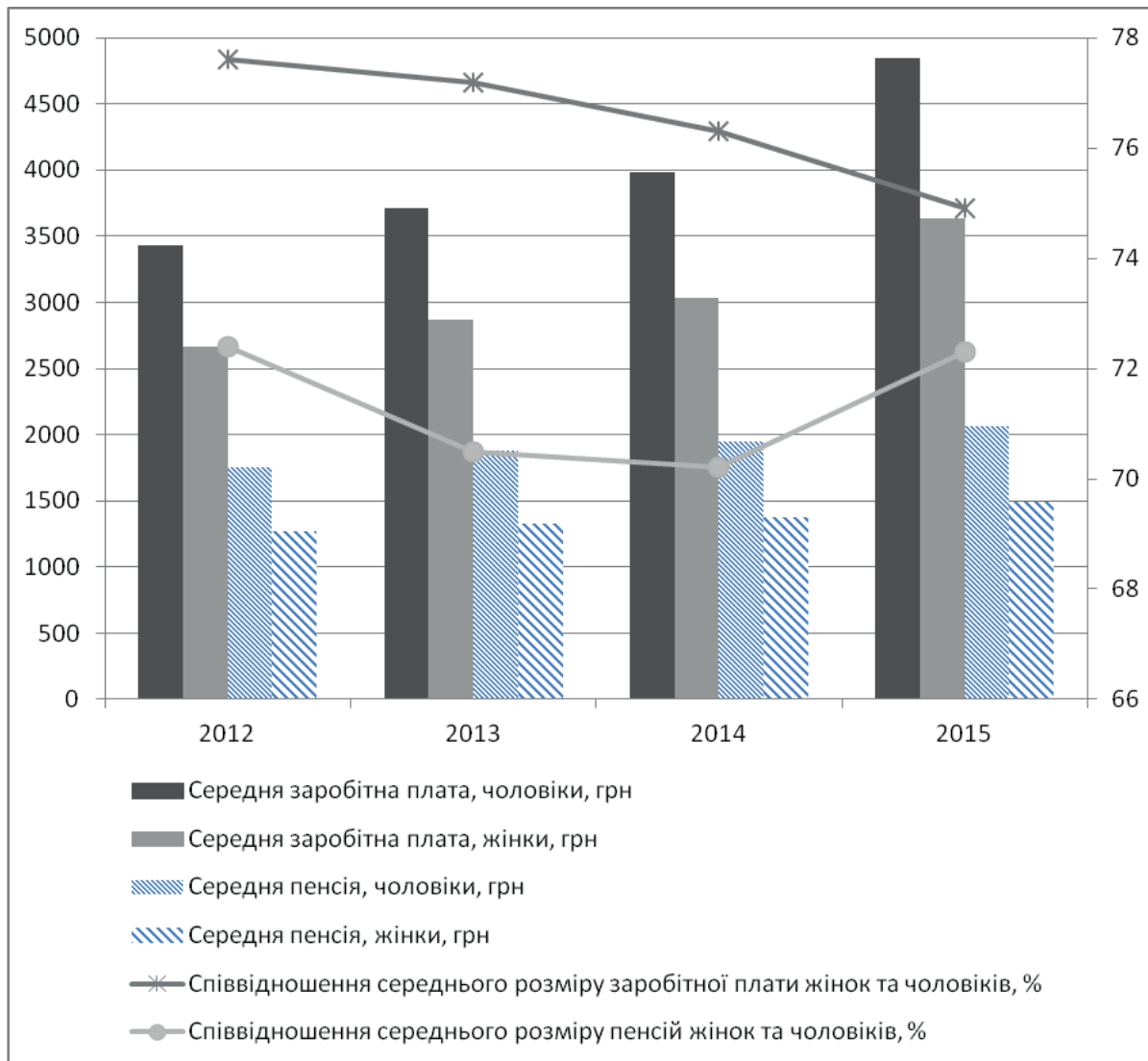

Рис. 1. Співвідношення середнього розміру заробітних плат та пенсій жінок та чоловіків в Україні у 2012-2015 рр. [10].

Для визначення гендерних відмінностей в оплаті праці зайнятого населення в Україні скористаємось методологією, запропонованою бельгійськими науковцями, які оцінили гендерну диференціацію в оплаті праці та втрати заробітків, пов'язаних з батьківством, у країнах Європи [5].

Аналіз здійснено на основі МНК. Оцінено відмінності в оплаті праці жінок та чоловіків, матерів, та жінок без дітей, а також батьків та чо-

ловіків без дітей. Використано рівняння виду:

$$\log(w) = \beta X + \varepsilon$$

де $\log(w)$ – експонента середньомісячного трудового доходу, X – незалежні змінні, ε – похибка

У базовій методиці залежною змінною є годинна ставка оплати праці. Варто зазначити, що батьківство впливає не лише на заробітну

плату, але й на інші доходи, пов'язані з трудовою діяльністю. З огляду на це у роботі використано показник трудового доходу, який включає в себе заробітну плату за основним місцем роботи, дивіденди, компенсаційні виплати, допомоги за основним місцем роботи, заробітну плату в натуральній формі за основним місцем роботи, заробітну плату на інших роботах в грошовій та натуральній формах, дохід від підприємницької діяльності, дохід від самостійної трудової діяльності, оплату праці на інших тимчасових роботах, а також виплату заборгованості з заробітної плати за місцем роботи, виплату заборгованості з заробітної плати за попереднім місцем роботи.

На відміну від західноєвропейських країн, в Україні частіше оперують категорією середньомісячного доходу, а не годинної ставки. Середньомісячний трудовий дохід визначено шляхом ділення суми річного доходу на 12 місяців. Оскільки показник доходу має сильну варіацію, для її зменшення застосовано логарифмування.

У дослідженні використано такі незалежні змінні:

- Соціально-демографічні характеристики: вік (18-59 років); шлюбний стан (не перебувають у шлюбі, перебувають у шлюбі, розлучені та овдовілі (разом); тип поселення (село, мале місто та велике місто); наявність та вік дітей (діти у віці від 0 до 3 років, діти у віці від 3 до 6 років, діти від 6 до 18 років).

- Характеристики людського капіталу: рівень освіти (без вищої освіти та з вищою освітою); стаж роботи (у роках); квадрат стажу роботи (у роках).

- Професійні характеристики: тип зайнятості (праця за наймом, підприємницька діяльність (з наявністю найманих працівників), самостійна трудова діяльність (без постійних найманих працівників), безоплатна праця на сімейному або фермерському підприємстві); вид економічної діяльності (промисловість, сільське господарство, будівництво, торгівля).

Наявні статистичні дані не повністю відповідають базовій моделі, тому здійснено незначні коригування. На жаль, на основі даних не можна визначити, працює респондент повний чи не повний день, розмір підприємства та наявності осіб в підпорядкуванні. Відповідно, аналіз буде здійснено без рахування цих змінних.

Статистичною базою дослідження є дані обстеження домогосподарств 2007 та 2012 років. Для аналізу було обрано ці роки з огляду на відносну соціально-економічну та політичну стабільність: 2007 – рік перед світовою фінансово-економічною кризою, 2012 – рік перед «Революцією гідності».

До аналізованої сукупності включено лише зайнятих осіб. У вибірці за 2007 рік таких налічувалось 8466 осіб, у 2012 році – 7885 осіб. Описову статистику за змінними наведено в табл. 1, а результати розрахунків у табл. 2.

Таблиця 1.

Характеристики масиву даних щодо зайнятих осіб, використаного для розрахунків

Змінні	Жінки		Чоловіки	
	Середнє Значення	Стандартне відхилення	Середнє Значення	Стандартне відхилення
2007 рік				
Стаж роботи	17,90796	9,989612	17,12132	10,37662
Середньомісячний трудовий дохід	706,9663	542,4579	959,009	649,697
Логарифм середньомісячного трудового доходу	6,317496	0,8100201	6,589567	0,8679599
Вік	41,29424	9,830662	40,408	10,6594
Число дітей у респондентів	0,5467318	0,601936	0,5704002	0,648148
Чисельність респондентів	4395		4071	
2012 рік				
Стаж роботи	17,39869	9,962432	16,23616	10,29537
Середньомісячний трудовий дохід	1541,554	897,792	1968,867	1294,724
Логарифм середньомісячного трудового доходу	7,124874	0,7949975	7,331235	0,8434092
Вік	42,01135	9,80212	40,4308	10,5992
Число дітей у респондентів	0,5240175	0,6336212	0,5832589	0,7063872
Чисельність респондентів	4069		3816	

Джерело: ОУЖД за 2007 та 2012 рр. [9]

Таблиця 2

Оцінка відмінностей трудового доходу зайнятих батьків залежно від їх соціально-економічних та демографічних характеристик (Україна, 2007 і 2012 рр.) log середньомісячного трудового доходу

Змінні	2007			2012		
	Обидві статі	Чоловіки	Жінки	Обидві статі	Чоловіки	Жінки
Стать (чоловіки=1; жінки=0)	0.365*** (0.0121)			0.275*** (0.0128)		
Вік	-0.0122*** (0.00172)	-0.0112*** (0.00254)	-0.0106*** (0.00230)	-0.0149*** (0.00165)	-0.0183*** (0.00243)	-0.00832*** (0.00220)
Наявність дітей. База: діти шкільного віку						
Діти від 0 до 3 років	-0.0531 (0.0290)	-0.0204 (0.0383)	-0.253*** (0.0474)	-0.113*** (0.0252)	-0.0390 (0.0337)	-0.392*** (0.0408)
Діти від 3 до 6 років	-0.0164 (0.0211)	0.0241 (0.0312)	-0.0813** (0.0284)	-0.0430 (0.0220)	0.0106 (0.0322)	-0.122*** (0.0295)
Територія проживання. База: сільська місцевість						
Велике місто (велике місто =1; інше=0)	0.459*** (0.0145)	0.533*** (0.0214)	0.381*** (0.0196)	0.348*** (0.0154)	0.412*** (0.0225)	0.259*** (0.0207)
Мале місто (мале місто=1; інше=0)	0.223*** (0.0153)	0.263*** (0.0225)	0.179*** (0.0206)	0.169*** (0.0162)	0.201*** (0.0235)	0.118*** (0.0218)
Вища освіта	0.356*** (0.0137)	0.282*** (0.0215)	0.404*** (0.0173)	0.294*** (0.0138)	0.257*** (0.0207)	0.328*** (0.0181)
Стаж роботи	0.0260*** (0.00306)	0.0180*** (0.00464)	0.0269*** (0.00404)	0.0389*** (0.00311)	0.0386*** (0.00466)	0.0317*** (0.00413)
Стаж роботи, квадрат	-0.000404*** (0.0000638)	-0.000317*** (0.0000956)	-0.000380*** (0.0000847)	-0.000651*** (0.0000661)	-0.000656*** (0.0000969)	-0.000514*** (0.0000894)

Змінні	2007				2012			
	Обидві статі		Жінки		Обидві статі		Жінки	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Сфера зайнятості. База: промисловість								
Сільське, лісове, рибне господарство	-0.255*	-0.296	-0.248	-0.296	-0.0836**	-0.219***	-0.0375	-0.0375
	(0.129)	(0.248)	(0.155)	(0.248)	(0.0201)	(0.0413)	(0.0225)	(0.0225)
Будівництво	0.168	-0.0906	0.194	-0.0906	0.00973	0.00522	0.0240	0.0240
	(0.109)	(0.323)	(0.120)	(0.323)	(0.0183)	(0.0243)	(0.0271)	(0.0271)
Торгівля	0.170	0.348	0.0614	0.348	-0.0835***	-0.0982***	-0.0589**	-0.0589**
	(0.137)	(0.281)	(0.164)	(0.281)	(0.0171)	(0.0279)	(0.0211)	(0.0211)
Форма зайнятості. База: праця за наймом на підприємстві, в установі, організації								
Підприємницька діяльність (з найманими працівниками)	-0.851***	-0.846***	-0.895***	-0.846***	-1.586***		-1.652***	-1.652***
	(0.168)	(0.226)	(0.244)	(0.226)	(0.372)		(0.356)	(0.356)
Самостійна трудова діяльність (без постійних найманих працівників)	-1.469***	-1.417***	-1.488***	-1.417***	-1.590***	-1.527***	-1.721***	-1.721***
	(0.0899)	(0.207)	(0.103)	(0.207)	(0.0671)	(0.0811)	(0.120)	(0.120)
Безоплатна праця на сімейному або фермерському підприємстві					-1.489***	-1.426**	-1.520**	-1.520**
					(0.372)	(0.534)	(0.503)	(0.503)
Константа	6.255***	6.328***	6.539***	6.328***	7.154***	7.458***	7.112***	7.112***
	(0.0447)	(0.0606)	(0.0642)	(0.0606)	(0.0460)	(0.0639)	(0.0630)	(0.0630)
N	8466	4395	4071	4395	7885	3816	4069	4069
t2	0.286	0.239	0.274	0.239	0.252	0.266	0.218	0.218
	(0.0000638)	(0.0000847)	(0.0000956)	(0.0000847)	(0.0000661)	(0.0000969)	(0.0000894)	(0.0000894)

Продовження табл. 2

Розрахунки засвідчують наявність суттєвого розриву в оплаті праці жінок і чоловіків: у 2007 році цей показник складав 36%, тоді як у 2012 зменшився майже до 28%. Певною мірою це зумовлено тим, що у 2012 році відбулося підвищення рівня оплати праці у бюджетних галузях, у яких переважно зайняті жінки. Жителі великих міст заробляють на 40-50% більше порівняно з тими, хто проживає у малих містах та селах. Жінки у містах у 2012 році мали доходи майже на чверть вищі, ніж жінки у селах. Серед чоловіків цей показник дещо перевищував 41%.

Варто зазначити, що заробітна плата жінок набагато більше залежить від рівня освіти, ніж у чоловіків. Так, жінки з вищою освітою заробляють на 30-40% більше, ніж ті, що не здобули вищої освіти, тоді як високоосвічені чоловіки заробляють лише на чверть більше порівняно з тими, хто не здобув вищої освіти.

Зайнятість у сфері сільського, рибного господарства, де домінує некваліфікована праця, приносить дохід майже на чверть нижчий, ніж у промисловості. Причому у цих сферах вищі втрати заробітку серед чоловіків – майже 22%.

Торгівля – одна з небагатьох сфер, в якій заробітна плата жінок є дещо вищою від заробітної плати чоловіків. Це можна пояснити високими показниками тінізації цієї сфери, плінністю кадрів низькими стандартами соціального захисту працівників. Чоловіки часто не погоджуються працювати в таких умовах.

Як свідчать розрахунки, рівень трудових доходів серед підприємців практично однаковий

для обох статей. Поряд з тим у 2012 році самозайняті жінки заробляли майже на 20% менше у порівнянні з чоловіками цієї категорії, причому порівняно з 2007 роком ця різниця суттєво збільшилась.

Одним з чинників, який найбільше впливає на різницю в доходах чоловіків та жінок, є наявність дітей. Результати дослідження свідчать, що у 2012 році жінки з дітьми до 3 років заробляли на 39,2%, а дітьми дошкільного віку – на 12,2% менше порівняно з тими жінками, які мають дітей шкільного віку. Причому у 2007 році ці показники були значно кращими – 25,8% та 8,1% відповідно. Це свідчить про погіршення ситуації на ринку праці для тих, в кого є малолітні діти.

Висновки. Україна належить до країн з високим рівнем гендерної диференціації в оплаті праці. На фоні поступового зниження розриву в оплаті праці чоловіків та жінок, розрив в оплаті праці жінок та чоловіків з дітьми дошкільного віку стрімко підвищується. Найбільші втрати заробітків матерів та батьків у тих сферах, де домінує некваліфікована праця, високий рівень тінізації та неформальної зайнятості. Високий рівень освіти – той чинник, який дозволяє знизити гендерну диференціацію оплати праці. Для вирівнювання трудових доходів чоловіків та жінок, які мають дітей, критично важливим є розвиток соціальної інфраструктури, який дозволив би максимально комфортно поєднувати материнство та батьківство з активною позицією на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Loh E. Productivity Differences and the Marriage Wage Premium for White Males / Eng Seng Loh. // Journal of Human Resources. – 1996. – №31(5). – С. 66–89.
2. Kunze A., Astrid and Matte Ejrnaes. (2004). Wage Dips and Drops around First Birth / A. Kunze, M. Ejrnaes // IZA Discussion Paper. 2004. - № No. 1011.
3. Gupta N. Children and Career Interruptions: The Family Gap in Denmark / N. Gupta, N. Smith. // Economica. London School of Economics and Political Science. – 2001. – №69 (276). – С. 609–629.
4. Career Interruptions and Subsequent Wages: A Reexamination Using Swedish Data / J. Albrecht, P. Edin, M. Sundström, S. Vroman. // Journal of Human Resources. – 1999. – №34. – С. 294–319.
5. O'Dorchai S. Do women gain or lose from becoming mothers? A comparative wage analysis in 20 European countries [Електронний ресурс] / Síle Pádraigín O'Dorchai // RePEc.. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: https://dipot.ulb.ac.be/dspace/bitstream/2013/53813/1/RePEc_dul_wpaper_09-11.rs.pdf.
6. Lundberg . S. Parenthood and the Earnings of Married Men and Women / S. 1. Lundberg ., E. Rose. // Labour Economics. – 2002. – №7(6). – С. 689–710.
7. Nizalova O. Motherhood Wage Penalty in Times of Transition / O. Nizalova, T. Sliusarenko. // IZA Discussion Paper. – 2013. – №7810.

8. Курило І. О. Оцінка пов'язаних із батьківством переваг та втрат заробітку в Україні [Електронний ресурс] / І. О. Курило, В. П. Думанська // Демографія та соціальна економіка. - 2016. - № 2. - С. 11-25. - Режим доступу: [http://dse.org.ua/archive/27/2\(27\)_2016.pdf](http://dse.org.ua/archive/27/2(27)_2016.pdf)

9. Ukrainian Longitudinal Monitoring Survey, 2007 and 2012

10. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukrstat.gov.ua>